

в виду ряду причин.

В случае же необходимости приспособления к новым условиям жизни, индивид обычно остается существовать в своей обычной системе ценностей. По крайней мере, до тех пор, пока эта система ценностей отвечает его запросам к окружающей реальности. Также представляется интересным и тот факт, что при приспособлении индивида к новым условиям существования ненасильственная составляющая его жизни может быть вытеснена на задний план, однако очень редко она полностью покидает сознание.

В случае приспособления индивид обычно стремится к тому, чтобы новая картина окружающей его реальности отвечала требованиям старой, либо же дополняла их. Поэтому в данном случае, приспособление хоть и является основной проблемой современной этической парадигмы, однако с другой стороны – является детерминирующим фактором для возможности закрепления в сознании индивида ненасильственных установок и трансформации ненасильственных ценностей из теоретического в качественно практическое русло.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Медведева И., Шишова Т. Оружие эпохи постмодерна // Наш современник, 2006. №3. С. 146-159.
2. Семлен Ж. Выход из насилия: способность человека противостоять насилию // Глобальные и общечеловеческие ценности. М., 1990. - С. 76 -85.
3. Щепанская Т.Б. Зоны насилия (на материалах русской сельской и современных субкультурных традиций) // Антропология насилия. СПб., 2001.-С. 38-49

Єфименко С.А., “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.

УДК: 101+312+316.2

БІЗНЕС ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

В статті розглядається бізнес як складне соціальне утворення сучасного суспільства та являє собою не тільки суто економічний феномен, пов'язаний з виробничими відносинами з приводу власності, тобто з її збереженням, розпорядженням і примноження за рахунок підприємницької діяльності - бізнес є також інституційним актором сучасної мережі соціальних відносин, який відстоює на рівноправній основі з іншими інститутами свої інтереси і несе корпоративну соціальну відповідальність перед суспільством.

Ключові слова: *бізнес, соціальна реальність, соціальний інститут, економіка, методологічний аналіз, політична влада..*

БИЗНЕС КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье рассматривается бизнес как сложное социальное образование современного общества и представляет собой не только чисто экономический феномен, связанный с производственными отношениями по поводу собственности, то есть с ее сохранением, распоряжением и приумножения за счет предпринимательской деятельности - бизнес также институциональным актером современной сети социальных отношений, который отстаивает на равноправной основе с другими институтами свои интересы и несет корпоративную социальную ответственность перед обществом.

Ключевые слова: *бизнес, социальная реальность, социальный институт, экономика, методологический анализ, политическая власть*

BUSINESS AS A SOCIAL INSTITUTION: TECHNICAL ANALYSIS

The paper considers business as a complex social formation of modern society is not only a purely economic phenomenon associated with the relations of production on the property, ie the preservation and

disposal and multiplying by business - business institutional actor is also a modern network of social relations that fights on an equal basis with other institutions and their interests is corporate social responsibility to society

Keywords: *business, social reality, social institution, economics, methodological analysis, political power*

Бізнес як складне соціальне утворення сучасного суспільства являє собою не тільки суто економічний феномен і пов'язаний не тільки з виробничими відносинами з приводу власності, тобто з її збереженням, розпорядженням і примноженням за рахунок ініціативної підприємницької діяльності людей. Підприємництво є також інституційним актором сучасної мережі соціальних відносин, які відстоюють на рівноправній основі з іншими інститутами свої інтереси і несе корпоративну соціальну відповідальність перед суспільством. Враховуючи теоретичну значимість даного питання доречно звернутися до більш ґрунтовного висвітлення природи і ознак бізнесу як соціально-політичного інституту сучасного суспільства.

Об'єкт статті – соціальна реальність.

Предмет дослідження – інституціональні особливості бізнесу у контексті соціальної реальності.

Мета статті – здійснити методологічний аналіз бізнесу як соціального інституту.

На наш погляд, до розгляду специфіки бізнесу як соціально-політичного інституту слід підходити після попереднього з'ясування сутності самого соціального інституту, під яким мається на увазі стійка структура соціальної дії індивідів і соціальних спільнот, регульована соціально-правовими нормами, існуюча в визначеній галузі людської діяльності і задовольняє особливо значимі і довготривалі потреби людей і суспільства. Подібне розуміння поняття «інститут» цілком узгоджується з думкою Герберта Спенсера, який запропонував розглядати соціальний інститут як стійку структуру соціальної дії індивідів і соціальних груп, упорядковуючу задоволення їх потреб. Він же виділив і описав еволюцію і походження шести таких інститутів, як: промислові, політичні, церковні, домашні, обрядові, професійні. Також питаннями розвитку інститутів займалися Е.Дюркгейм, Т.Веблен, М. Вебер, Е. Гідденс, Т.Парсонс, Ян Щепанський, Г.Ленські, Р.Мертон, А.Редкліф-Браун, Н.Луман та ін

Походження інститутів є результатом появи у людей і суспільства цілого ряду базисних потреб, які вимагали організованого задоволення. Йдеться про потреби в комунікації (мова, освіта, зв'язок, транспорт); потреби у виробництві продуктів і послуг; потреби в розподілі благ (і привілеїв); потреби в безпеці громадян, захисту їх життя і благополуччя; потреби в підтримці системи нерівності (розміщення суспільних груп по позиціях, статусах залежно від різних критеріїв); потреби в соціальному контролі за поведінкою членів суспільства (релігія, мораль, право) та ін.

У соціологічній літературі інституційну тематику розробляли В.І.Добренев, Д.П.Гавра, В.В.Радаєв, А.І.Кравченка, В. П. Пугачов, А. І. Соловйов, Н.Л.Захаров та ін У їхніх дослідженнях все більше уваги приділяється міждисциплінарному розгляду питань виникнення і розвитку інститутів суспільства .. Соціологія тут займає ключове місце і має свої відмінності від інших наук, що вивчають соціальні інститути. Наприклад, на відміну від соціології юриспруденція являє собою систематизоване знання про юридичної дійсності, про право і державу як найважливіші суспільні інститути. Вона вивчає серцевину політико-правової надбудови: держава і право в їх взаємодії. Тому можна сказати, що інститути мають спільне соціальне походження і приватне історичне походження. Виявити перші з допомогою порівняльного методу є справа соціології або соціальної антропології.

На думку більшості соціальних філософів, соціальні інститути як стійкі структури соціальної дії людей являють собою не випадкове з'єднання індивідів, але певним чином організовану взаємодію, в якій поведінка людей і їх взаємини один з одним регулюється нормами, правилами та іншими зразками та еталонами. За будь-яких відносинах всередині соціальної структури людина виразно знає, що саме відповідає цим нормам і яку поведінку від неї очікують, і, у свою чергу, має право очікувати того ж від інших.

Норми поведінки, встановлені для конкретної форми суспільного життя, зазвичай називають інституційними. Останні, у свою чергу, втілюються, наприклад, у навчальних закладах або політичних організаціях, які функціонують як агенти панівного соціально-економічного та політичного порядку, виконуючи функції відтворення та укорінення соціальних відносин.

Процес утворення соціального інституту складається з декількох стадій, включаючих у себе усвідомлення людьми потреби, задоволення якої вимагає спільних організованих дій, формування загальних цілей і завдань, досягнення яких сприяє її задоволенню, а також створення соціальних норм і процедур, статусів і ролей, що регламентують діяльність людей, залучених у функціонування інституту.

Кожен соціальний інститут має внутрішню будову або свою структурну організацію, в якій крім соціальних суб'єктів, взаємодіючих в стійких громадських практиках, виділяються такі основні компоненти:

- Цілі та завдання, пов'язані з поетапним задоволенням базисної для інституту потреби;
 - Нормативно оформлені соціальні ролі і статуси індивідів і соціальних груп, залучених до функціонування інституту, у відповідність з якими вони своїми спільними діями забезпечують задоволення базисної для інституту суспільної потреби;

- Загальні (універсальні) та спеціалізовані функції інституту. Якщо універсальні функції в тій чи іншій мірі виконуються всіма інститутами, то спеціалізовані у функціональному відношенні відрізняють інститути один від одного;

- Принципи, методи, технології та ресурси функціональної діяльності інституту з реалізації своїх цілей і завдань, без опори на які неможливо цілеспрямоване задоволення суспільно значущих потреб.

У зв'язку з цим доречно нагадати, що у найзагальнішому вигляді основною функцією будь-якого соціального інституту можна вважати задоволення соціальних потреб, заради якої він створений і існує. Крім того, виділяються наступні загальні для всіх інститутів функції.

1. Функція закріплення та відтворення сформованих стійких структур соціальної дії і суспільних відносин, пов'язаних із задоволенням якісно певних базисних потреб людей та їх консолідації в згуртовані співтовариства (сімейні колективи, нації, громадян). Кожен інститут має своєю сукупністю моделей і зразків поведінки людей, що закріплюють і стандартизують їх поведінку і роблять цю поведінку передбачуваною.

2. Контрольно-регулятивна функція, яка полягає в тому, що функціонування соціальних інститутів забезпечує регулювання та впорядкування взаємовідносин між членами суспільства на основі встановлених нормативів соціальної поведінки (офіційних і неофіційних норм).

3. Інтегративна функція, яка передбачає згуртування членів соціальних груп, що відбувається в результаті задоволення відповідних потреб під впливом інституціоналізованих норм, правил, санкцій і ролей. Наприклад, в ході підприємницької діяльності в рамках інституту бізнесу складається соціальна група, іменована бізнес-спільнотою.

4. Трансляційна функція, пов'язана із забезпеченням збереження та передачі власного досвіду.

5. Комунікативна функція.

6. Статусно-рольова функція, у відповідність з якою в бізнес-співтоваристві саме інститути закріплюють за підприємцями відповідні статуси і приписані ними соціальні ролі.

Нарешті, всі інститути в певній мірі виконують функцію соціалізації особистості.

Поряд з названими стандартизованими соціальними ролями соціальні інститути виконують численні спеціалізовані та латентні функції. Найбільш повно латентні функції соціальних інститутів розкрив Т. Веблен. [3; С. 25] У функціональному відношенні соціальні інститути помітно відрізняються один від одного і поділяються на моно-і поліфункціональні. Перші поряд із загальними функціями виконують тільки одну спеціалізовану або латентну функцію. Другі мають у своєму арсеналі кілька таких функцій.

Загальна класифікацію найвідоміших соціальних інститутів включає в себе десять видів соціальних інститутів, до яких відносяться ссмя, релігія, право, держава, економіка, освіта, наука, охорона здоров'я, армія, засоби масової інформації. Відповідно виконувани ними функції полягають у регулюванні народжуваності, соціалізації та захисті дітей; спасінні душі в загробному житті; підтримці соціального порядку; встановленні ієрархії влади; виробництві і розподілі товарів і послуг; передачі знань і навичок з покоління в покоління; освоєнні навколишнього середовища; лікуванні хворих, догляді за вмираючими; захисті від ворогів, відстоюванні національних інтересів; поширенні інформації, формуванні громадської думки та висвітленні подій та ін

Вивчаючи роль інститутів та їх вплив на господарство і суспільство, неоінституціоналізм ґрунтується на принципах раціональності і методологічного індивідуалізму. Тобто, неоінституціоналісти не визнають за колективними спільнотами самостійного існування, а розглядають їх з точки зору цілеспрямованої індивідуальної поведінки їхніх членів. Для поведінки індивідів характерні обмежена раціональність (здатність раціонального вибору обмежується рівнем інтелектуальних можливостей індивіда і неповнотою доступної йому інформації) і опортунізм (прагнення до досягнення власної вигоди, що доходять до віроломства).

Значна частина інститутів, що розуміються як зразки і норми поведінки, що роблять вплив на дії індивідів, покликана зменшити негативні наслідки цих особливостей людської поведінки. Як зазначає Вільямсон, соціальних інститутів потребують обмежено розумні істоти небездоганної моральності. Д. Норт визначає інститути як «правила та механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують повторювані взаємодії між людьми». [7; С. 21] Інститути в цьому науковому напрямку розглядаються як регулятори суспільних явищ, що встановлюють правила гри, конструюють соціальну реальність і зменшують ступінь невизначеності соціальних дій.

Сукупність діючих у суспільстві інститутів утворює інституційне середовище, або систему фундаментальних правил, що обумовлюють перебіг всіх суспільних процесів.

Д. Норт виділяє три головні складові інституційної системи суспільства:

- Неформальні обмеження - традиції, звичаї, що складаються спонтанно в процесі взаємодії людей в суспільстві;

- Формальні правила - свідомо сформовані і підтримувані силою держави правила поведінки (закони та інші офіційні нормативні акти);

- Механізми примусу, що забезпечують дотримання правил.

Безліч існуючих у суспільстві формальних і неформальних інститутів вступають один з одним у різні форми взаємодії:

- Протиріччя один одному, (в крайньому ступені - взаємовиключення);

- Паралельне існування;

- Взаємне посилення;

- Взаємне послаблення [7].

Т.І. Заславська розглядає соціальні інститути як єдність трьох елементів: нормативно-правової верхівки, соціокультурної підстави і системи соціально-правового контролю дотримання правил і норм, причому соціокультурні підстави володіють найбільшою стійкістю і не можуть бути змінені простою зміною юридичних норм, оскільки містимі в їх підставі соціокультурні норми є частиною національної культури і насилу піддаються реформуванню. Більше того, соціокультурні підстави громадських інститутів, в кінцевому підсумку, визначають ефективність реформування формально-правового простору, відторгаючи або модифікуючи ззовні формальні норми, що суперечать існуючим соціокультурним нормам [4; С. 14-15].

У цьому зв'язку необхідно відзначити важливість проблеми узгодження формальних і неформальних інститутів. Формальні правила можуть бути схильні до різких змін, тоді як неформальні правила змінюються завжди еволюційно і безперервно і не можуть бути реформовані волевиявленням влади. Кардинальне реформування структури формальних інститутів з великою ймовірністю дасть початок процесам змін неформальних інститутів, однак ефективність реформ в кінцевому підсумку буде залежати від їх відповідності неформальним правилам. Так чи інакше, люди знайдуть спосіб обійти формальну норму, сприйняту ними як неправильну, нелегітимну чи неефективну з економічної точки зору. Прикладом цьому може служити масове ухиляння від податків, що мало місце в 1990-і і, хай меншою мірою, триває зараз.

Сукупність функціонуючих в суспільстві формальних і неформальних інститутів формує інституційну структуру, або інституційне середовище.

Для розмежування відносно стабільної соціальної структури від її динамічних частини існує поняття базових інститутів та інституційних форм. Під першими розуміються історично стійкі, інваріантні по відношенню до дій окремих акторів, постійно відтворювані, на практиці соціальні відносини, що задають найбільш загальні характеристики соціальних ситуацій. Саме вони визначають характер розвитку суспільства, можливість закріплення в ньому тих чи інших інституційних форм - конкретних встановлених зразків поведінки, організацій, в яких проявляється порядок взаємодії соціальних суб'єктів.

О. І. Ананьїн розмежовував інституційні форми та інституційну структуру таким чином: «якщо інституційні форми - це емпірично спостережувані явища (організації, правові норми, формальні і неформальні канали комунікації та ін), то інституційна структура - це сукупність інституційних відносин, що спрямовує хід суспільних процесів (соціальні та ціннісні структури, владні та організаційні системи, поведінкові стереотипи, культурні норми і виділяє такі основні постулати теорії прав власності, постулюючи тезу про те, що центральним поняттям теорії є не «власність», а «право власності - не ресурс сам по собі є власністю, а частка прав по використанню ресурсу складає власність» [1; С.15].

1. Відносини власності трактуються як відносини між людьми з приводу використання обмежених благ, а не як відносини між людьми і речами. Річ є сукупністю не тільки фізичних характеристик, але також пов'язаних з нею прав і юридичних обмежень, і її цінність визначається складом цих характеристик.

2. Для відносин власності ключове значення має рідкість, обмеженість ресурсів.

3. Права власності визначають відносини з приводу будь-яких типів рідкісних ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних об'єктів, у тому числі так званих «прав людини».

4. Відносини власності можуть бути санкціоновані суспільством, але не обов'язково державою - тобто вони можуть закріплюватися і охоронятися не тільки у вигляді нормативних актів, а й у вигляді якихось неписаних норм.

5. Права власності мають поведінкове значення, заохочуючи одні форми поведінки і припиняючи інші.

Таким чином, право власності можна визначити як санкціонований суспільством або державою збір повноважень, що детермінує відносини з приводу доступу до якихось обмежених ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних. С.Г. Кірдіна зазначає, що власність «завжди санкціонується суспільством або позитивно, або негативно: позитивні санкції означають схвалення суспільством наявної структури прав доступу до ресурсів,

негативне - несхвалення їх, з чого виникає необхідність змінити цю структуру в доцільну для суспільства сторону» "[5; С. 99].

Ще одним ключовим поняттям специфікації прав власності – є точне визначення набору повноважень власника, а саме: суб'єкта власності, об'єкта власності і способу наділення власністю. Специфікувати права власності - значить виключити інших з вільного доступу до ресурсів, і система власності - це історично складена система винятків з доступу до матеріальних і нематеріальних ресурсів. Специфікація необхідна для підтримки стійкості економічного середовища, так як формує у економічних агентів очікування того, яким буде результат тих чи інших їхніх дій.

Неповнота специфікації іменується розмиванням прав власності. Відсутність чіткої визначеності прав власників унеможливує економічний розвиток: якщо економічний агент не впевнений у непорушності своїх прав власності, він буде витрачати ресурси на задоволення поточних потреб, а не інвестувати їх у подальший розвиток.

В якості **висновку** зазначимо, що із соціально-філософської позиції, відносини власності є відносини меду людьми, це, по суті, соціокультурна і політична система, яка регулює в суспільстві доступ до матеріальних і нематеріальних благ. Саме тому відносини власності санкціонуються не тільки владою, але й соціумом, закріплюються і охороняються не тільки силою закону, а й соціокультурними інститутами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьин О.И. Концепция экономической трансформации постсоветского общества (некоторые методологические уроки) // Мировая экономика и международные отношения. 1996. №6. С. 15.
2. Булгаков С.Н. Философия хозяйства // Сергей Николаевич Булгаков. Соч.: В 2-х т. Т. 1. - М: Наука, 1993. - С. 316.
3. Веблен Т. Теория праздного класса. / Торстейн Веблен. [Перевод с английского под ред. В. В. Мотылева]. — М.: ПрогрессМ., 1984. С.25-67.
4. Заславская Т.И. Поведение массовых общественных групп как фактор трансформационного процесса // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. 2000. № 6 (50). С. 14-19.
5. Кирдина С.Г. X и Y экономики. Институциональный анализ / Светлана Георгиевна Кирдина- М.: Наука, 2004 г., с.99.
6. Остапенко І.Г., Кримець Л.В. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах глобалізаційних трансформацій / І. Г. Остапенко, Л. В. Кримець // Збірник наукових праць «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей», Київ: УБС НБУ, – 2013. – С. 447-452.
7. North D.C. Structure and Change in Economic History. N.Y., 1981. P.21

Закревський В. Э. – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Южного наукового центру Національної Академії педагогічних наук України. (Одеса).

УДК: 1:316.3+000.165

НОРМАТИВНЕ: СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНА СУТНІСТЬ ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ТАКТИКИ

Обґрунтовано актуальність концептуального конструювання механізму соціально-етичного моніторингу світового гуманістичного процесу у відповідності до ціннісно-нормативної системи Світового Етосу. Позначена концептуальна схема щодо напрямків соціально-філософських досліджень, орієнтованих на гуманізацію різних сегментів соціальної реальності.

Ключові слова: соціально-етичне нормативне, культурні норми, світовий гуманістичний процес, соціально-етичний моніторинг.